

TASKS FOR DEVELOPMENT OF THE OBSERVABILITY IN ELECTRONIC MUSIC TEXTBOOK FOR THE 4TH GRADE OF THE BULGARIAN GENERAL EDUCATION SCHOOL

Krasimira Georgieva Fileva – Ruseva

Academy of Music, Dance and Fine Arts - Plovdiv, Bulgaria, krassyfilleva@abv.bg

Abstract: Observability is the ability to mark, remember and reproduce as much detail as possible from the perceived object. It is generally believed that better or weaker observability is related only to visual information, but a great deal of detail that can be discerned or left unnoticed also provides the hearing. For example, in a sounded musical work one listener can mark specifics of harmony, of the texture, of the structure, expressive moves in the inner voices, different techniques used by the performer. In the same musical work, another listener can only discern the soprano melody and, in some cases, even not remembering it. This comparison gives us an opportunity to make conclusion about the usefulness of observability in terms of the richness and completeness of perception. The usefulness of observability, however, is not limited to the fullness of the aesthetic pleasure of perceiving a work of art. It is related to the success of each task, as it provides the one who solves the task with more voluminous, more accurate and more detailed information. Some people have a wide range of observability, others are not particularly good. In all cases, however, this valuable human ability is subject to development and improvement. Naturally, the great benefit of having good observability and the fact that it can be improved shows that care should be taken to develop observability at school. Conditions for the development of observability should be created in the textbooks, providing a sufficient number of tasks useful in this respect.

In the electronic textbook on music for the 4th grade of the general education school in Bulgaria, which I will analyze in this report, there are several groups of tasks, which, besides their focus on mastering the learning information, have a direct relation to the development of observability.

In one of these groups of tasks must be corrected errors in written text. Observability, in this case manifested as the ability to quickly and accurately detect where, what and how many mistakes are made, without any other tooltips, along with the well-learned knowledge is essential to solving these tasks.

Other electronic resources are tasks for arranging in groups terms, musical instruments, signs used in the musical score. Observability here is needed to identify timely the elements belonging to a particular group or those, that do not belong to any of available groups.

The arrangement of elements in a table - another group of electronic resources in the textbook - is related to quick orientation in the table compilation logic, the comparison of the items whose places are to be searched, by two types of attributes and finding the exact location of each element according to the specific for it ratio of these two types of attributes. In the interest of better development of observability and assimilation of knowledge by pupils in some of the tables in individual cells must be placed two or more elements, and other cells to remain blank.

A specific group is formed by the tasks of selecting more than one correct answer. There are assertions listed in these tasks, among which the students must choose the correct ones. Unlike tasks with a single exact answer, the number of correct answers here is not known in advance. It is not known whether or not there is a precise answer, and also whether all the answers will prove to be correct. In these cases, observability, the ability to assess after extracting the largest possible number of characteristics, is definitely important for a successful decision.

Keywords: observability, electronic textbook, general education school, music lesson.

ЗАДАЧИ ЗА РАЗВИТИЕ НА НАБЛЮДАТЕЛНОСТ В ЕЛЕКТРОНЕН УЧЕБНИК ПО МУЗИКА ЗА 4. КЛАС НА БЪЛГАРСКОТО ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНО УЧИЛИЩЕ

Красимира Георгиева Филева-Русева

Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство – Пловдив, България

krassyfilleva@abv.bg

Резюме: Наблюдателност, това е способността да се отбележат, запомнят и възпроизвеждат възможно най-много детайли от възприетия обект. Обикновено се смята, че по-добрата или по-слаба наблюдателност е свързана само със зрителната информация, но голямо количество детайли, които могат да бъдат отчетени или да останат незабелязани, предоставя също и слухът. Така например в едно

прослушано музикално произведение един възприемащ може да отбележи особености на хармонията, на фактурата, на формата, експресивни ходове във вътрешните гласове, различни похвати, с които си служи изпълнителят. При прослушване на същото музикално произведение друг възприемащ може да отчете единствено сопрановата мелодия и, в някои случаи, дори да не запомни и нея. Тази съпоставка дава възможност да се направи извод относно ползата от наблюдателността по отношение богатството и пълноценността на възприятието. Ползността на наблюдателността обаче не се изчерпва само с пълноценността на естетическата наслада от възприемане на произведение на изкуството. Тя е свързана с успешността на изпълнение на всяка задача, тъй като предоставя на решаващия задачата повече, по-точна и по-детайлна информация. Някои хора притежават многообхватна наблюдателност, при други тя не е особено добра. Във всички случаи обаче това ценно човешко качество подлежи на развитие и усъвършенстване. Естествено, голямата полза от наличие на добра наблюдателност и фактът, че тя може да бъде усъвършенствана, показва, че за развитието ѝ трябва да се полагат грижи в училище. Условия за развитие на наблюдателност трябва да бъдат създадени още в учебниците, като се предвидят достатъчно количество задачи, полезни в това отношение.

В електронния учебник по музика за 4. клас на общообразователното училище в България, който ще анализирам в настоящото изложение, са поместени няколко групи задачи, които, освен насочеността си към усвояването на учебната информация, имат пряко отношение и към развитие на наблюдателност.

В една от тези групи задачи трябва да се поправят грешки в писмен текст. Наблюдателността, в случая проявена като способност бързо и точно да се открие къде, какви и колко са грешките, без да са налични никакви други ориентири, заедно с надеждно усвоените знания, е от съществено значение за справянето с тези задачи.

Други електронни ресурси представляват задачи за подреждане на понятия, музикални инструменти, знаци, използвани в нотен текст, в групи. Тук наблюдателност е нужна, за да се открият своевременно елементите, принадлежащи към определена група, или не принадлежащи към нито една от посочените групи.

Подреждането на елементи в таблица – друга група електронни ресурси в учебника – е свързано с бързо ориентиране в логиката на съставяне на таблицата, съпоставянето на елементите, чиито места ще се търсят, вече по два типа признаци и намиране на точното място на всеки елемент според специфичното за него съотношение на тези два типа признаци. В интерес на по-доброто развитие на наблюдателност и затвърдяване на знанията на учениците, при някои от таблиците в отделни клетки трябва да бъдат поместени два или повече елемента, а други клетки да останат непопълнени.

Специфична група са задачите за избор на повече от един верен отговор. В тези задачи са поместени твърдения, от които да се изберат коректните. За разлика от задачите с един правилен отговор, тук количеството верни отговори не е известно предварително. Не се знае и това, дали изобщо има точен отговор, а също и това, дали всичките отговори няма да се окажат правилни. В тези случаи наблюдателността, умението да се преценява след извличане на възможно най-голям брой характеристики, определено има важно значение за успешното решение.

Ключови думи: Наблюдателност, електронен учебник, общообразователно училище, урок по музика.

1. УВОД

Наблюдателност, това е способността да се отбележат, запомнят и възпроизвеждат възможно най-много детайли от възприет обект. Обикновено се смята, че по-добрата или по-слаба наблюдателност е свързана само със зрителната информация, но голямо количество детайли, които могат да бъдат отчетени или да останат незабелязани, предоставя също и слухът. Така например в едно прослушано музикално произведение един възприемащ може да отбележи особености на хармонията, на фактурата, на формата, експресивни ходове във вътрешните гласове, различни похвати, с които си служи изпълнителят. При прослушване на същото музикално произведение друг възприемащ може да отчете единствено сопрановата мелодия и, в някои случаи, дори да не запомни и нея. Тази съпоставка дава възможност да се направи извод относно ползата от наблюдателността по отношение богатството и пълноценността на възприятието. Ползността на наблюдателността обаче не се изчерпва само с пълноценността на естетическата наслада от възприемане на произведение на изкуството. Тя е свързана с успешността на изпълнение на всяка задача, тъй като предоставя на решаващия задачата повече, по-точна и по-детайлна информация. Някои хора притежават многообхватна наблюдателност, при други тя не е особено добра. Във всички случаи обаче това ценно човешко качество подлежи на развитие и усъвършенстване. Естествено, голямата полза от наличие на добра наблюдателност и фактът, че тя може да бъде усъвършенствана, показва, че за развитието ѝ трябва да се полагат грижи в училище. Условия за развитие на наблюдателност трябва да бъдат създадени още в учебниците, като се предвидят достатъчно количество задачи, полезни в това отношение.

В електронния учебник по музика за 4. клас на общообразователното училище в България, който

ще анализирам в настоящото изложение, са поместени няколко групи задачи, които, освен насочеността си към усвояването на учебната информация, имат пряко отношение и към развитие на наблюдателност. Естествено е, когато се преподава музика, акцент да се постави върху развитие на наблюдателност, свързана със звукова информация. По тази причина задачите, поставяни на учащите при прослушване на музика, са най-разнообразни.

2. ЗАДАЧИ СЪПЪТСТВАЩИ ПРОСЛУШВАНЕ НА МУЗИКА

Основната насоченост на тези задачи е разкриване на емоционалното съдържание на възприеманата тонова творба, определени музикалноизразни средства, разпознаване структурата на произведението. Конкретното съдържание на задачи от този вид зависи пряко от характера на прослушваната музика и целите на учебното занятие, за което са изготвени. За детайлно вникване в характера на всяка от прослушваните части от „Годишните времена“ на А. Вивалди, на четвъртокласниците са поставени задачи да илюстрират прозвучалите части (прослушва се по една част за всеки сезон). За успешно справяне, както и за по-пълно вникване в нюансите на промените в емоционалния тонус, са предложени въпроси, като например какви цветове ще използват – светли, мрачни, тъмни, ярки, приглушени, нежни, весели; какво ще бъде изобразено – река, море, поле, планина, пещера, град, село, къща или друго; какви са „героите“ на илюстрацията; дали учениците ще илюстрират музиката, която слушат, само с една рисунка, или са необходими повече от една, ако е така – колко рисунки са достатъчни, за да предадат характера на прозвучалата музика и какви ще бъдат разликите между изображенията. Тъй като рисуването на илюстрация може да отнеме много време, е предвидена и възможността само да се опише характерът и съдържанието на илюстрациите, както и това, какво в музикалното съдържание насочва към използване точно на описваните образи.

3. ЗАДАЧИ ЗА ПОПРАВЯНЕ НА ГРЕШКИ В ПИСМЕН ТЕКСТ

Една от групите задачи е организирана като поправяне на грешки в писмен текст. Във всеки от предложените текстове са предвидени три сгрешени понятия, имена, музикални термини или изрази. Тъй като неправилно използваната дума или израз в текста не е отличен по никакъв начин от останалите, а изглежда като тях, т.е. всяка дума или израз може да е неточен, се изисква известно усилие, за да се открие грешката. Когато приема ролята на учител, четвъртокласникът трябва да открие погрешната дума, да я замени с тази, която според него е коректна и да обясни пред класа, защо смята заменената дума или израз за неправилно използван. Текстовете съдържат:

- Дефиниции, които не са предадени по същия начин, както са предложени в печатния вариант на учебника, а са „переразказани“ - разширени са, в някои случаи са поместени обяснения на дефинициите, в други примери словоредът на определението е обърнат. Дефинициите се отнасят до основни понятия в музиката, които учениците трябва да знаят. За да се запомнят и затвърдят надеждно тези знания, към почти всички определения, поместени в печатния учебник, в електронния вариант са предвидени задачи за коригиране на грешки в текста. В някои от текстовете дори са допуснати забавни неточности, които разнообразяват съдържанието на урока;

- Обяснения на музикални знаци, термини и непознати думи, необходими в учебните занятия. Музикалните знаци са подбрани от един и същ вид – например означения за динамика (*p*, *mp*, *mf*, *f*) – и са разменени произволно. В някои задачи термините са от различен вид, но смисълът на подмяната на термина може да подведе ученика. Такъв е например текстът „бързината, с която се изпълнява музика е нотна стойност“ (терминът, който трябва да бъде използван, е „темпо“). Нотната стойност се използва за записване на продължителността на звучене на тон, хармоничен интервал, съзвучие. В този смисъл терминът има отношение към скоростта на прозвучаване на музика, но, за разлика от темпото, означаващо скоростта на изпълнение на музикално произведение, нотната стойност е пряко свързана със запис на хартия, нотирането, при това на един отделен елемент от музикалната творба, а не с реалното прозвучаване на музика;

- Учебна информация, преподадена в урока, към който е съставена задачата, но със сгрешени елементи;

- Характеристики на музикални инструменти, отнасящи се не до този музикален инструмент, посочен в текста на задачата. Примери за такива текстове са „Акордеонът е клавишно-струнен (всъщност е клавишно-духов) инструмент“ и „Звукът при челестата (музикалният инструмент, за който се отнася тази информация, е клавесинът) се получава, като перце закача струни“. Подвеждащ момент в последния текст е това, че и двата музикални инструменти са клавишни, и двата са старинни, клавесинът се използва много рядко в съвременната концертна практика, а на челеста вече не се свири, т.е. двата инструмента имат много общи черти, при което характеристиките им могат неволно да бъдат разменени. Освен това и клавесинът, и челестата са почти еднакво непознати за четвъртокласниците. Така информацията за единия инструмент лесно може да бъде отнесена към другия. **Наблюдателността, в**

случая проявена като способност бързо и точно да се открие къде, от какво естество и колко са грешките, при това без да са налични никакви други ориентир, заедно с надеждно усвоените знания, е от съществено значение за справянето с тези задачи. Сходни по структурата и предназначението в електронния учебник са и задачите за попълването на липсващи думи в писмен текст.

4. ЗАДАЧИ ЗА СЪОТВЕТСТВИЕ

Електронен ресурс за откриване на двойки съответстващи елементи е например задачата да се свърже музикално произведение с подходящата за него динамика. Тъй като в развитието на музикалния образ динамиката варира, понякога в големи амплитуди, тук е необходима наблюдателност, за да се открие общоприемната на всяка от пиесите плътност на звучене и тя да се посочи като съответна на определен тип динамика. Със задачите за съответствие се търси извличането на най-характерните качества на обектите, които трябва да се определят като свързани. **Изпълнението на тази дейност изисква наблюдателност, за да се открие от всичко появяващо се, точно това, което се повтаря, което определя обекта.**

5. ЗАДАЧИ ЗА ПОДРЕЖДАНЕ В ГРУПИ

Други електронни ресурси представляват задачи за подреждане на понятия, музикални инструменти, знаци, използвани в нотен текст, в групи. Тези задачи са свързани с:

- Проверка на знания за музикалните инструменти.

- Задачи за подреждане на примери с изписани ритмични групи според техния размер. В една от тези задачи са поместени групи от нотни стойности, които трябва да бъдат разпределени в размер две четвърти или три четвърти. Ритмичните групи съдържат четвъртини и осмини ноти и четвъртини паузи. Тъй като това е първата задача от поредицата електронни ресурси за разчитане на нотни стойности и пресмятане на размер, примерите са кратки и не сложни. Общият им брой е десет, като пет от тях са в

2 4	3 4

размер две четвърти, а останалите пет – в три четвърти (пример № 1).

Пример № 1 Задача за подреждане на ритмични групи според техния размер

В друг електронен ресурс, преди решаването на който учениците не само са придобили известни умения в справянето с подобни задачи, но и са им преподадени нови знания за метроритъм и записване на времетраенето на музика, работата по решението е допълнително усложнена. Това става, като:

- Нотните стойности в ритмичните групи са по-разнообразни (пример № 2);

Пример № 2 Задача за подреждане на ритмични групи

- За имена на двете групи не са ползвани размери, което по-ясно би определило съдържанието на групата, а метруми;

- Примерите са по-малко – само пет, но при нечетен брой примери, които трябва да бъдат разпределени в две групи, учениците не могат да си създадат предварителни очаквания за това, по колко от примерите би могла да съдържа всяка от групите.

При задачите за подреждане в групи наблюдателност е нужна, за да се открият съвременни елементите, принадлежащи към определена група, общи за две или за всички групи, или не принадлежащи към нито една от посочените групи.

6. ЗАДАЧИ ЗА ИЗБОР НА ПОВЕЧЕ ОТ ЕДИН ВЕРЕН ОТГОВОР

В тези задачи са поместени верни, отчасти правилни, а също така и изцяло погрешни твърдения, от които учениците трябва да посочат коректните. За разлика от задачите с един правилен отговор, тук количеството верни отговори не е известно предварително. Не се знае и това, дали изобщо има точен отговор, а също и това, дали всичките отговори няма да се окажат правилни. Твърденията, които включват както и верни, така и неточни елементи, допълнително подвеждат решаващия задача и той може да не успее да забележи погрешния елемент на твърдението, „скрит“ между по-голямото количество верни. **В тези случаи наблюдателността, умението да се преценява след извличане на възможно най-голям брой и най-точни характеристики, определено има важно значение за успешното решение.**

7. НАНАСЯНЕ НА ЕЛЕМЕНТИ В ТАБЛИЦА

Подреждането на таблица – друга група електронни ресурси в учебника – е свързано със:

- Своевременно ориентиране в логиката на съставяне на таблицата;
- Съпоставянето на елементите, чиито места ще се търсят, вече по два типа признаци;
- Намиране на точното място на всеки елемент според специфичното за него съотношение на тези два типа признаци.

В интерес на по-доброто развитие на наблюдателност и затвърдяване на знанията на учениците, при някои от таблиците в отделни клетки трябва да бъдат поместени два или повече елемента, а други клетки да останат непопълнени. Такава е например задачата за подреждане в таблица на посочени в условието музикални инструменти. В двете колони те трябва да се подредят според това, кои са електронните и кои – електроакустичните инструменти. В двете редици на таблицата инструментите се разпределят според това, кои са клавишни и кои – струнни. Подвеждащите моменти в тази задача са два, тъй като обикновено се предполага, че на всеки един от елементите, предложени за подреждане съответства по една клетка. В разглежданата таблица при правилно попълване остават както празни клетки, така и поместване в една клетка на повече от един елемент. В клетката от таблицата, която отговаря на струнни електроакустични инструменти попадат не един, а три от четирите изброени – електрическа цигулка, електрическа китара и електрическо виолончело, тъй като и трите са струнни и електроакустични. В клетката, съответстваща на клавишни и електронни музикални инструменти трябва да попадне последният посочен в условието – синтезатор. При това подреждане обаче две от четирите клетки остават непопълнени, тъй като за тях не остава съответстващ музикален инструмент от изброените в условието.

8. ТВОРЧЕСКИ ЗАДАЧИ

За развитие на наблюдателност у учениците имат определен принос и задачите с творчески елемент, създадени за електронния учебник, някои от които ще разгледам в настоящата разработка.

Задачата за мислена промяна на тембъра на „Лебед“ от К. Сен-Санс е поместена в електронния

учебник във връзка с изясняване на понятието „тембър“. В условието са предложени няколко музикални инструмента (тембри), от които четвъртокласниците могат да избират подходящи и неподходящи. Когато мислено възпроизведат мелодията на тези инструменти, учениците откриват, че на китара и арфа, въпреки красивия и нежен звук на двата инструмента и въпреки това, че обикновено свързваме ги свързваме с изпълнение на музика с лиричен характер (какъвто е и характерът на прослушваната пиеса), мелодията няма да прозвучи напевно, сято. Това се получава, тъй като на струнните дърпащи инструменти тонът заглъхва много бързо. Така плавността, напевната мекота на преливането на звуците един в друг, леко осъществима на виолончело, би се изгубила при прозвучаване на арфа и китара. Решавайки тази задача, учащите откриват, че един тембър може да бъде подходящ или неподходящ спрямо определена музика. Изпълнението на тази задача изисква, освен богати и детайлни музикалнослухови представи, също и наличие на наблюдателност, необходима за точната характеристика на тембрите на музикалните инструменти, както и в по-общ смисъл – за осигуряване на пълнотата и разнообразието на детайлите, необходими за богатството, точността и надеждността на музикалнослуховите представи.

По-сложна е задачата за мислено „оркестриране“ с български народни инструменти на тези моменти пиесата „Селски танц“ от Л. Пипков, в които не се появява мелодията на българската народна песен „Скъсал си Черньо чехлите“ и които приличат на отсвириите, изпълнявани от инструменталисти между куплетите при обработки на наши народни песни. Естествено, оркестриране на всички фактурни елементи не може да се изисква от ученици в четвърти клас, достатъчно е само да се посочат инструменти, подходящи за прозвучаване на енергичните епизоди с токатна техника в клавирната пиеса, визириани в условието на задачата. За да се реализира тази дейност, е необходимо да се познават основните темброви характеристики на инструментите, включени в народния оркестър и от тях да се подберат подходящите. Това, освен придобити знания и формирани музикалнослухови представи, изисква и определена наблюдателност, осигуряваща богатството на личния фонд от музикалнослухови представи, необходими за да се отхвърлят тембрите, които са неподходящи за такава звучност.

„Създадените през вековете традиции - двигател на духовния подем на нацията, трябва да се познават, да се съхраняват и опазват, за да се предават на идните поколения. Затова е важно подрастващите да растат и се развиват под благотворното влияние на народното изкуство.“ [6]. По тази причина български народни песни, както и народни обичаи са обект на изучаване в нашия учебник, като за електронния му вариант са разработени и допълнителни задачи. Със задачата за имитиране на кукерски чанове, освен потапяне в атмосферата на атрактивния обичай (пример № 3), се цели (както и с всяка от задачите за подражание на звуци) развитие на тембровия слух на учениците. За да се осъществи имитирането, първо трябва да са възприети възможно най-много от специфичните черти на обекта на наподобяване. След това е необходимо придобитата информация да се обработи, за да се отсее най-същественото от индивидуалните характеристики – именно това, което прави конкретния обект разпознаваем. **При самото имитиране изведените съществени черти се пресъздават, като донякъде се преувеличават, върху тяхното възпроизвеждане се поставя акцент, за да се направи връзката с имитирания обект пределно ясна, да не остави съмнения относно това, какво се наподобява. Всичко това е неосъществимо без да е налице известна наблюдателност. При поставяне на повече подобни задачи (условие, спазено в електронния учебник), наблюдателността, заедно с артистичните способности на подрастващите, се развива.**

Пример № 3 Задача за имитиране на кукерски чанове, оформена като фотоалбум

9. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От разгледаните разнообразни примери се изяснява, че задачите, създадени за електронния учебник по музика за 4. клас допринасят за развитие на наблюдателността, а също и на концентрацията на вниманието на подрастващите. Поднесени по забавен начин, електронните ресурси мотивират учениците да усвояват точно и сигурно преподаваната информация, за да се справят успешно с решаването на задачите.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Колев, Й. (1995) *Творческо развитие на децата от предучилищна и начална училищна възраст*, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- [2] Manolova, V. (2014) ‘The Phenomenon “Emotional Thinking‘, *International Journal of Literature and Arts. Special Issue: Musical Theory, Psychology and Pedagogy*, Vol. 2, No. 5-1, October, pp. 77-83.
- [3] Минчева, П., К. Филева, Д. Кацарова. (2019) *Музика за 4. клас*, София: Просвета, под печат.
- [4] Минчева, П. (2009) *Музикалното възпитание в общообразователното училище*, София: Лодос.
- [5] Mincheva, P. (2015) ‘Teaching Creative Abilities of Children in Music Education in the General School’, *International Journal of Literature and Arts. Special Issue: Musical Theory, Psychology, Pedagogy and Performing*, Vol. 3, No. 5-1, October, pp. 31-36.
- [6] Рачева, Маргарита И. Стимулиране на речевата активност на децата роми в първи клас чрез общуване с български музикален фолклор. Под печат